

نقش بورس کالای ایران در رفع موانع تولید جهت نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی

یاور دشت‌بانی^۱

مجید محمدی^{۲*}

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲

چکیده

یکی از راهکارهای مناسب جهت بهبود ساختار بازار در ایران، ایجاد بورس بوده است، چرا که ایجاد بازارهایی نظیر بورس به شدت موجب کاهش نوسانات قیمتی، تنظیم بازار و کنترل عرضه و تقاضا و تورم خواهد شد. لذا مطالعه حاضر قصد دارد به بررسی میزان اثرگذاری بورس کالای ایران جهت نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی بپردازد.

به همین منظور عوامل موثر بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت به عنوان شاخصی از تولید مقاومتی، با استفاده از الگوی خودتوضیح برداری با وقفه‌های گسترده با استفاده از داده‌های فصلی ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۱ بررسی و پس از آن با استفاده از مدل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بورس کالای ایران جمع‌آوری شده و راهکارهای پیشنهادی ارائه گردید. نتایج بیانگر اثر مثبت و معنادار حجم معاملات بورس کالا بر رشد ناخالص داخلی بدون نفت می‌باشد. به طوری‌که با افزایش یک درصدی در حجم معاملات بورس کالا، تولید ناخالص داخلی بدون نفت ۱/۲۱ درصد افزایش خواهد یافت که این موضوع نشان دهنده همسو بودن بورس کالای ایران و روند پشتیبانی از تولید مطابق فرمایشات مقام معظم رهبری خواهد بود. همچنین سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی مانند وزارت جهاد کشاورزی، وزارت صمت و وزارت امور اقتصادی و دارایی نیز می‌توانند با ایجاد رابطه با تولیدکنندگان و بازرگانان بخش خود و سوق آنها به بورس کالا منجر به رشد این بخش گردند. مجلس و دولت می‌توانند با وضع قوانین حمایتی مانند اعطای تسهیلات و اعتبارات و تشویق‌های مالیاتی به بنگاه‌های خرد و کلان، منجر به ورود و مشارکت بیشتر این بنگاه‌ها در بورس کالای ایران گردند.

واژگان کلیدی: بورس کالا، اقتصاد مقاومتی، موانع تولید.

^۱ دکترای اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

(Yavar_dashtbani@yahoo.com)

^۲ دانشجوی دکتری اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. نویسنده مسئول.

(Majid_mohammadi@ut.ac.ir)

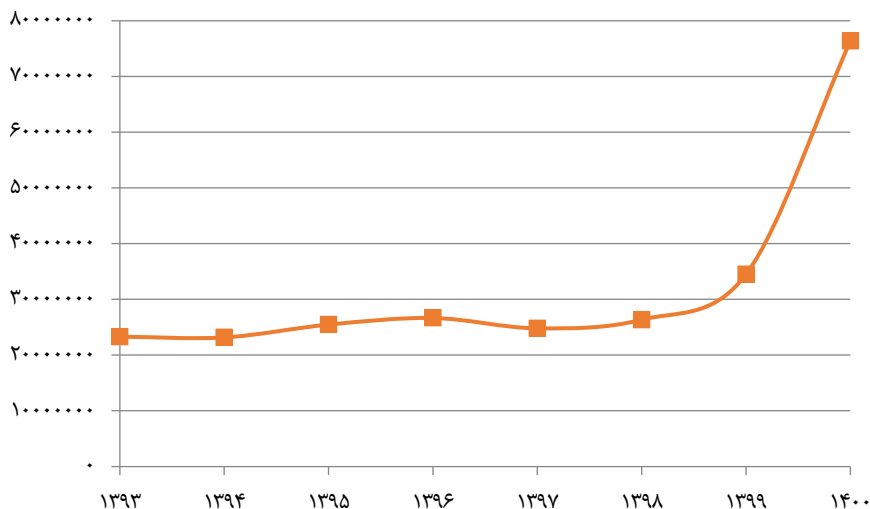
۱. مقدمه

در یک اقتصاد در شرایط بحران، تخصیص بهینه منابع که نسبت به قبل نیز محدودتر می‌شوند، استراتژی‌ها و نگرش‌های استراتژیک متفاوت نسبت به قبل را می‌طلبد. از این رو باید همه سازوکارها و سیاست‌ها به گونه‌ای طراحی شوند که از چنین اقتصادی در برابر تهدیدها حفاظت کنند و مسیر رسیدن به اهداف کشور را هموار سازند. ایران که همواره در معرض دشمنی‌ها قرار داشته و در برابر آنها مقاومت کرده است، باید اقتصاد مناسب در این وضع را داشته باشد که از آن به عنوان اقتصاد مقاومتی تعبیر می‌شود. در اقتصاد مقاومتی کشور از هر لحاظ آمادگی برخورد با شرایط سخت را دارد و از این رو در برابر فشارهای بین‌المللی غافلگیر نمی‌شود (صباغ‌کرمانی و حسینی، ۱۳۸۲). یک رکن اساسی و مهم در اقتصاد مقاومتی به حمایت از تولیدات داخلی برمی‌گردد. حمایت از صنعت، کشاورزی و تولید ملی، بخش درونزای اقتصاد کشور است که از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و تأثیر مستقیم بر زندگی افراد جامعه دارد. در شرایطی که قیمت نفت با افت روبه‌رو بوده است و دسترسی به درآمدهای نفتی نیز برای ایران دشوار است، دولت باید بیش از گذشته به تولید داخل، پشتیبانی از آن و رفع موانع موجود در مسیر رشد تولید داخلی توجه داشته باشد. رهبر انقلاب در سالیان اخیر به طور ویژه به تقویت بخش تولید توجه داشته‌اند و از همه مدیران و بخش خصوصی خواسته‌اند تولید را در کانون توجه و برنامه‌ریزی قرار دهند.

یکی از موانع موجود بر سر راه رشد تولید، وجود نوسانات قیمت بسیاری از کالاهای موجود در بازار است. مدیریت ریسک ناشی از نوسان قیمت، طی قرن‌ها در شکل‌های مختلف و با درجاتی متفاوت از کارایی مورد توجه بوده است. یکی از روشهای کاهش ریسک، پوشش خطر در داد و ستد است. کالاهای اولیه اعم از فلزات و محصولات کشاورزی به عنوان کالاهایی شناخته می‌شوند که قیمتشان دارای نوسان‌های شدید و پیوسته است. شاید بی‌ثباتی ذاتی قیمت در بازار کالاها بویژه کالاهای کشاورزی، که ناشی از عوامل تأثیرگذار بر عرضه و تقاضای آنهاست، یکی از دلایل اصلی ایجاد بازار بورس کالا به عنوان بازارهای تشکل یافته برای داد و ستد ابزارهای ریسک قیمت باشد (آهنگری و همکاران، ۱۳۹۶). بورس کالا بازاری است که در آن، فروشندگان و خریداران متعدد، بر مبنای قوانین و رویه‌های بورس، به داد و ستد قراردادهای مرتبط با کالا می‌پردازند. در کشورهای توسعه‌یافته و در تعداد روز افزونی از کشورهای درحال توسعه، چنین بورس‌هایی معمولاً به‌عنوان بستری برای معاملات قراردادهای آتی یا پیمان‌های آتی عمل می‌کنند.

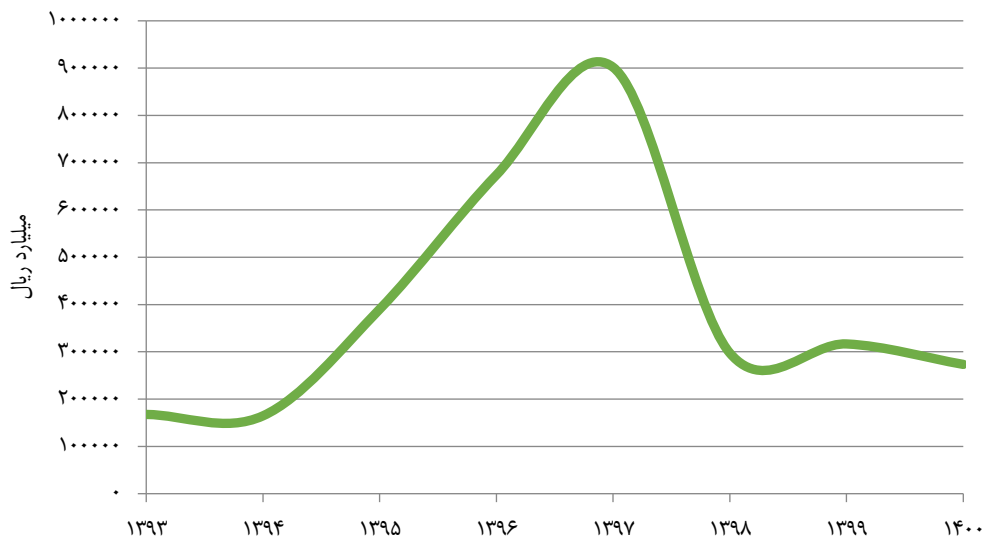
در ایران راه‌اندازی بورس‌های تخصصی کالا به طوری جدی از سال ۱۳۷۶ مورد توجه سازمان بورس اوراق بهادار تهران قرار گرفته است. در این زمینه مطالعات مرتبگی نیز درباره سازمان، ساز و کار، شیوه‌های عمل، مقررات و تجربه بورس کالا در کشورهای دیگر انجام شده است. به طور کلی، برای راه‌اندازی و توسعه بورس‌های تخصصی کالا در ایران، سه مزیت اصلی ساختار اقتصاد، رشد بخش‌های قبال معامله در بورس و بهبود توان صادراتی را می‌توان برشمرد. به هر ترتیب، ایجاد و راه‌اندازی بورس کالا چه به عنوان ابزاری برای بهبود روش مبادله یا سازماندهی بازار کالاها و چه برای توسعه اقتصاد از راه افزایش سرمایه‌گذاری در آن، می‌تواند نقشی بسیار مهم در اقتصاد کشور و تأمین رفاه مردم ایفا کند (اشک‌تراب و همکاران، ۱۳۹۹). مطابق آمار وزارت امور اقتصادی و دارایی بورس کالای ایران طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰

هم از لحاظ حجم معاملات و هم از لحاظ ارزش معاملات با رشد رو به رو بوده است که این مهم در نمودار شماره (۱) قابل مشاهده است.

نمودار شماره (۱) حجم معاملات فیزیکی بورس کالای ایران
منبع: وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۴۰۱

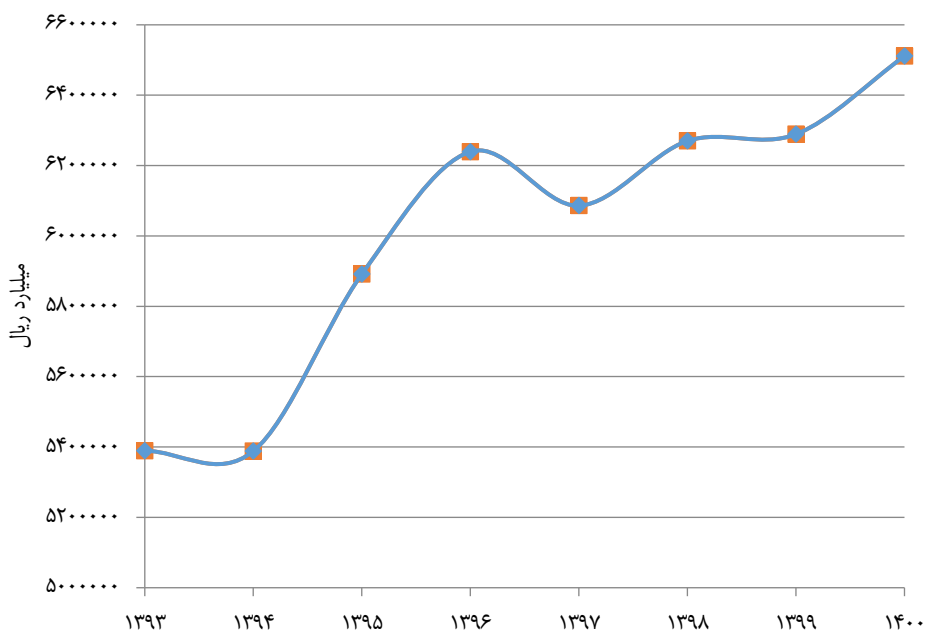
همانطور که ملاحظه می‌گردد حجم معاملات فیزیکی بورس کالای ایران از حدود ۲۳ میلیون معامله در سال ۱۳۹۳ به بیش از ۷۶ میلیون معامله در سال ۱۴۰۰ رسیده است. از طرف دیگر ارزش معاملات نیز از ۳۹۵ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به بیش از ۶۳۳۹ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۰ رسیده است (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۴۰۱). اما بررسی معاملات آتی انجام شده در بورس کالای مبین نتایج متفاوتی از بازار معاملات فیزیکی بورس کالا است.

نمودار شماره (۲) ارزش معاملات آتی بورس کالای ایران
منبع: وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۴۰۱

همانطور که ملاحظه می‌گردد ارزش معاملات آتی بورس کالا از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ با رشد خوبی همراه بوده و از ۱۶۷ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ به بیش از ۹۰۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است. اما پس از این سال این بازار با افت ارزش معاملات مواجه شده است به طوری که ارزش معاملات آتی بورس کالا در سال ۱۴۰۰ با افت ۷۰ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۷ به ۲۷۳ هزار میلیارد ریال رسیده است (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۴۰۱).

یکی از نتیجه‌های ملموس رشد بورس کالا در کشورهای مختلف، رشد در تولید ناخالص داخلی آن کشور است. همانطور که پیشتر گفته شد با توجه به وضعیت حساس جمهوری اسلامی ایران در سطح جهان و اعمال تحریم‌های ظالمانه از طرف کشورهای مستبد جهانی، بررسی تولید ناخالص داخلی بدون نفت به عنوان یکی از شاخص‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند دید بهتر و مناسب‌تری از وضعیت موجود ارائه دهد. نمودار شماره (۳) روند تغییرات تولید ناخالص داخلی بدون نفت ایران را طی دوره ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۳) تولید ناخالص داخلی بدون نفت جمهوری اسلامی ایران
منبع: مرکز آمار ایران

همانطور که در نمودار شماره (۳) مشاهده می‌گردد تولید ناخالص داخلی طی با روند مثبتی رو به رو بوده است که یکی از نشانه‌های پایداری ایران به اصول اقتصاد مقاومتی بوده و به عنوان یک نتیجه مثبت از این سیاست قلمداد خواهد شد. تولید ناخالص داخلی بدون نفت از ۵۳۸۹۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ با رشد ۲۰ درصدی به بیش از ۶۵۰۰۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۰ رسیده است. میانگین رشد در دوره مورد نظر ۲/۸ درصد بوده که به غیر از سال ۱۳۹۷ در سایر سال‌های مورد نظر رشد مثبت مشاهده می‌گردد (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱).

وجود بورس کالای قوی و شفاف در اقتصاد یک کشور در کنار مزایایی مانند شفافیت و کنترل قیمت، افزایش سود تولیدکننده و رضایت و مطلوبیت مصرف‌کننده بر شاخص‌های کلان اقتصادی مانند رشد اقتصادی و بیکاری و تورم نیز اثرگذار خواهد بود و منجر به بهبود این شاخص‌های خواهد شد. اما نبود این بازار و یا عملکرد نامناسب و دور از رضایت آن نه تنها ممکن است منجر به بهبود این شاخص‌های نشود، بلکه ممکن است وضعیت اقتصادی جامعه را به عقب نیز برگرداند. لذا توجه به اهمیت وجود و فعالیت همراه با کارایی این بازار از اهمیت بسیاری برخوردار است.

بازار کالاهای پایه در بخش‌های مختلف صنعتی، پتروشیمی و کشاورزی در ایران همواره با محدودیت‌ها و دشواری‌های ساختاری زیادی روبه‌رو بوده و بخش عمده‌ای از این مشکلات مربوط به عدم استفاده از

ابزارهای نوین اقتصادی و ساختار نامناسب و ناکارآمدی بازار می باشد که با وجود تلاش‌های بسیار انجام شده توسط دولت‌های مختلف طی دو دهه اخیر در جهت اصلاح این ساختار، با عدم بازدهی مناسب و حصول نتایج مورد انتظار در این بخش روبه رو بوده است، به گونه‌ای که علی رغم صرف هزینه‌های بسیار توسط دولت برای تنظیم بازار و تعیین قیمت نهاده‌ها و محصولات، در بخش تولید و توزیع و در پی آن مصرف‌کنندگان همواره با مشکلات فراوانی روبرو بوده‌اند.

اما نکته حایز اهمیت بررسی میزان موثر بودن فعالیت بورس کالای ایران در راستای نیل به اهداف و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی است که در مطالعه حاضر به عنوان هدف اصلی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. لذا مطالعه حاضر در نظر دارد اثر بورس کالای ایران بر تولید را در راستای نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی و فرمایشات مقام معظم رهبری در نوروز ۱۴۰۲ پیرامون مهار تورم و رشد تولید، مورد بررسی قرار دهد.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مبانی نظری پژوهش

بورس کالا بازاری است که در آن، فروشندگان و خریداران متعدد، بر مبنای قوانین و رویه‌های بورس، به داد و ستد قراردادهای مرتبط با کالا می‌پردازند. در کشورهای توسعه‌یافته و در تعداد روز افزونی از کشورهای درحال توسعه، چنین بورس‌هایی معمولاً به‌عنوان بستری برای معاملات قراردادهای آتی یا پیمان‌های آتی عمل می‌کنند. بورس کالای ایران در سال ۱۳۸۶ و با ادغام دو بازار بورس فلزات ایران و بورس کالای کشاورزی تاسیس شده و معاملات پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی نیز به آن اضافه شد. در سال ۱۳۸۷ معاملات قراردادهای آتی نیز در آن راه‌اندازی شده اولین اوراق سلف موازی استاندارد در سال ۱۳۹۳ در بورس کالای ایران منتشر شد. پس از آن در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۶ به ترتیب معاملات گواهی سپرده کالایی و معاملات اختیار معامله نیز در این بازار راه‌اندازی شد (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۴۰۱). بورس کالای ایران از سه بازار فیزیکی، مشتقه و مالی تشکیل شده که هدف اصلی در بازار فیزیکی مبادله و خرید و فروش فیزیکی کالاهاست. در بازار مشتقه نیز هدف اصلی مدیریت ریسک قیمتی و هدف اصلی در بازار مالی نیز تأمین منابع مالی است. سودمندی بورس‌های کالا در توانایی نهادی آنها برای حذف یا کاهش هزینه‌های سنگین معاملات نهفته است که اغلب بر دوش دست‌اندرکاران زنجیره‌ای عرضه در کشورهای درحال توسعه سنگینی می‌کند. بورس کالا هزینه‌های معامله را، با ارائه خدمات ارزان‌تر از هزینه‌هایی که در صورت اقدام در خارج از چارچوب نهادی بورس کالا بر آنها تحمیل می‌شود کاهش می‌دهد. از جمله می‌توان به هزینه‌های مرتبط با یافتن خریدار یا فروشنده‌ی مناسب، مذاکره بر سر شرایط قرارداد، تأمین منابع مالی برای معاملات، مدیریت اعتبارات، نقدینگی و انتقال محصولات و دآوری در بحث‌های میان طرف‌های قراردادی اشاره کرد. بنابراین، با کاهش هزینه‌های طرف‌های یک معامله بالقوه، بورس کالا می‌تواند تجارت را تحریک کند (بورس کالای ایران، ۱۴۰۱). علاوه بر این، بورس‌های کالایی که کارکرد صحیحی دارند می‌توانند به تولید، انبارسازی، بازاریابی و فرآوری محصولات کشاورزی کمک کنند و عملکرد کلی بخش کشاورزی را بهبود

بیخشند. دقیقاً به دلیل این مزیت‌هاست که اقتصادهای درحال گذار و در حال توسعه که دارای بخش کشاورزی بزرگی هستند در سال‌های اخیر از بورس‌های کالا استقبال کرده‌اند (فیکر^۱، ۲۰۲۰).

به‌طور مشخص، یک بورس کالا می‌تواند یک یا چند نوع کارکرد بالقوه داشته باشد و اینکه در عمل چه کارکردی دارد، به ماهیت بورس و شرایط محلی بستگی دارد. برای بورس‌هایی که معاملات نقدی یا فعالیت‌های پشتیبانی ارائه می‌کنند، کارکرد نهادی بورس کالا در تسهیل معامله، یعنی گرد هم آوردن خریداران و فروشندگان و سپس تحمیل چارچوبی از قوانین که اعتماد مورد نیاز برای معامله را ایجاد می‌کند، آشکار می‌گردد. رویه‌های قدرتمند نظارت بر این معاملات می‌تواند به بهبود کارایی و زیرساخت‌های بازارهای نقدی کالا نیز منجر شود. از منظر دیگر، بازار بورس به لحاظ ساختاری نزدیک به بازار رقابت کامل است که در آن افراد زیادی وارد این بازار شده و با مشاهده قیمت اقدام به خرید و فروش قراردادها می‌کنند (سیتکو و جین^۲، ۲۰۱۲ و لی و همکاران^۳، ۲۰۲۲). از سایر مزایای تشکیل چنین بازاری می‌توان به بهبود شرایط عرضه و تقاضا نظیر ایجاد شرایط رقابتی در بازار، توسعه استانداردسازی محصولات، شفاف‌سازی اطلاعات، بهبود عملیات بازاریابی، انتقال ریسک قیمت و همچنین، ایجاد امنیت و تضمین معاملات نزد تولیدکنندگان و حتی تغییر سلیقه مصرف‌کنندگان اشاره نمود. بورس کالا در کنار وظیفه کنترل‌کننده قیمت محصولات مختلف حاضر در آن، تأثیر به‌سزایی نیز در رفاه تولیدکننده و مصرف‌کننده دارد رشید و همکاران^۴ (۲۰۱۶).

۲-۲. پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی نیز در زمینه اثرگذاری اقتصادی وجود بورس کالا در کشورهای مختلف انجام شده‌اند که می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

انمنیپو و عیسی^۵ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای چالش‌ها و چشم‌اندازهای اقتصادی ایجاد بورس کالای سازمان یافته در غنا را بررسی کردند. آنها پس از انجام مطالعه دریافتند که چنین بازاری منجر به کاهش ضررهای پس از برداشت محصول از طریق ثبات قیمت، بهبود ریسک کالاها و مدیریت ریسک اعتباری، ارائه مکانیزم کشف قیمت شفاف و رقابتی و کاهش حاشیه بازار خواهد شد. آنها همچنین چالش‌های قابل حل مانند عدم وجود قوانین و مقررات خاص مربوط به بورس کالا را شناسایی کردند. حمایت مالی ناکافی، عدم وجود زیرساخت‌های تجاری، حجم ناکافی نقدینگی، مزارع خرده مالک، عدم درک ابزار تجارت و مداخله دولت از جمله این مشکلات بودند.

¹ Fiker

² Sitko and Jayne

³ Li et al

⁴ Rashid et al

⁵ Ngmenipuo and Issah

رشید و همکاران^۱ (۲۰۱۶) به بررسی اثر بورس کالا بر رشد اقتصادی با استفاده از مدل VECM پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که علیت طولانی مدت از نسبت سرمایه بازار، نسبت گردش مالی و نسبت معامله ارزش به رشد اقتصادی وجود ندارد. با این حال، علیت کوتاه مدت از نسبت گردش مالی به رشد اقتصادی وجود دارد و سایر متغیرها مانند نسبت سرمایه بازار و نسبت معامله شده ارزش، در کوتاه مدت منجر علت رشد اقتصادی نخواهد بود.

فیکر^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی رشد بورس‌های کالایی در اتیوپی پرداختند و بیان کردند که پس از شکست برنامه‌های بین المللی تثبیت قیمت کالاها، توسعه بورس‌های آتی کالاها توسط اقتصاددانان و آژانس‌های بین المللی رواج یافته است. بر اساس تجربه و تاریخچه تجارت کالا، توسعه موفقیت آمیز مبادلات استاندارد باید لزوماً با گام‌هایی در جهت بهبود زیرساخت‌های اساسی و مالی کشورها همراه شود. این پیشرفت‌ها از اهمیت زیادی برخوردار هستند زیرا به بهبود امنیت غذایی کمک خواهند کرد که یک چالش اساسی در انتقال جمعیتی آینده جوامع جنوب صحرائی آفریقا خواهد بود. با این حال، راه اندازی کامل بازارهای آتی ممکن است اولین قدم بلند برای اکثر کشورهای در حال توسعه باشد.

سیمپلیس و همکاران^۳ (۲۰۲۰) به تحلیل تأثیر توسعه بازارهای سهام آفریقا در رشد اقتصادی کشورها با استفاده از الگوی پانل پویا پرداختند. نتایج نشان دادند که رابطه بین بازار مالی و رشد اقتصادی بسته به شاخص مورد استفاده متفاوت است. رشد اقتصادی با نرخ رشد سرانه تولید ناخالص واقعی اندازه‌گیری می‌شود. دو شاخص دیگر توسعه بازار سهام، یعنی میزان گردش مالی در حجم و نقدینگی بازار سهام، تأثیر قابل توجهی بر تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه برای بازارهای جدید دارند.

صباغ کرمانی و حسینی (۱۳۸۲) به تحلیل اثرات بورس کالایی بر اقتصاد و بخش کشاورزی ایران پرداختند. هدف اصلی نگارش این مقاله بررسی و امکان‌چگونگی شکل‌گیری بورس منطقه‌ای تخصصی منتخبی از محصولات کشاورزی و تأثیر آن بر توسعه کشاورزی کشور بوده است. به طور کلی برای راه‌اندازی و توسعه بورس‌های تخصصی کالا در کشور سه مزیت اصلی اصلاح ساختار اقتصاد، رشد فعالیت‌های مرتبط و بهبود توان صادراتی را می‌توان برشمرد. یکی از مسائل مهم اقتصاد ایران، گسترش اقتصاد غیررسمی و یا زیرزمینی است. شکل‌گیری بورس کالا و اصلاح این ساختار موجب می‌شود شبکه غیررسمی خرید و فروش محصولات کشاورزی به شبکه رسمی کشور تبدیل شود و نظام مالی پایداری شکل گیرد. بدین ترتیب وجود بازار سیال و نقد تنگناهای توسعه تولید بخش کشاورزی تا آنجا که مربوط به کمبود عوامل و منابع مالی است برطرف می‌شود. بورس کالا همچنین می‌تواند با توجه به فرایندهای حاکم بر نظام تجارت بین‌الملل، زمینه‌های فراهم سازد تا از آن طریق کیفیت کالا و استاندارد شدن مشخصات محصولات ارتقا یابد. از مزایای شکل‌گیری بورس‌های تخصصی کالا همچنین می‌توان به مواردی مانند محدود شدن حجم مبادلات غیررسمی، حاکم

¹ Rashid et al

² Fiker

³ Simplice et al

شدن و رسمیت یافتن ساز و کار نظام عرضه و تقاضا، گرایش سرمایه‌گذاری‌ها از بخش غیرمولد به مولد، تخصیص بهینه بین‌زمانی منابع، کاهش هزینه‌های مبادلاتی در فرایند بازار رسانی اشاره کرد. تقی‌نجاج و همکاران (۱۳۹۷) توسعه و توانمندسازی بازار سرمایه در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی را مورد بررسی قرار دادند. در این مقاله پس از بررسی چابکی و چرایی حمایت از حقوق سهامداران خرد، شناخت بیشتر اقتصاد مقاومتی و نقش بازار سرمایه در پیاده‌سازی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و بهبود فضای کسب و کار، با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد مقاومتی بررسی و مدل پژوهش در خصوص مقوله توسعه و توانمندسازی بازار سرمایه در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی استخراج گردید. از آنجا که هر یک از بخش‌های مدل به نوعی با حقوق سهامداران خرد ارتباط دارند و یکی از پیامدهای توسعه بازار سرمایه بر اساس این مدل نیز حضور مردم و بخش‌های خصوصی و تعاونی در فضای اقتصادی کشور است، پیشنهادات و راهکارهایی برای توسعه برخی از مکانیزم‌ها و ابزارهای حاکمیت شرکتی به منظور حمایت و صیانت از حقوق سهامداران خرد در راستای بهبود فضای کسب و کار، ایجاد اعتماد برای سرمایه‌گذاران و تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی ارائه گردید.

امیرییک و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای میزان اثرگذاری بورس کالا بر اشتغال بخش کشاورزی را از طریق رفع موانع عرضه محصولات کشاورزی در بورس کالا مورد بررسی قرار دادند. بدین منظور ابتدا مهمترین موانع عرضه محصولات کشاورزی در بورس کالا با استفاده از روش دلفی فازی شناسایی شده و سپس با استفاده از روش دیمتل فازی تاثیر هر شاخص بر عرضه محصولات کشاورزی بررسی گردید. مصاحبه شونده‌گان این مطالعه از بین کارشناسان جهاد کشاورزی، اساتید دانشگاه و کارشناسان کارگزاری استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۶ انتخاب شدند. نتایج نشان دادند که کمبود آموزش به کشاورزان جهت ورود به بورس کالا، فقدان تشکلهای کشاورزی، فسادپذیری کالاها، ناهمگن بودن محصولات و وجود بازارهای موازی از اصلی‌ترین دلایل عرضه نشدن محصولات کشاورزی در بورس کالا بوده‌اند.

اشک‌تراب و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی راهبردهای توسعه بورس کالای کشاورزی در استان فارس: تلفیق روش SWOT با تحلیل سلسله مراتبی پرداختند. در این مطالعه با استفاده از تحلیل SWOT به بررسی نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصتهای موجود در رسیدن به یک ساختار مناسب در بورس کالای کشاورزی شیراز پرداخته و استراتژی‌های مناسب تعیین شد. سپس به منظور دستیابی به بهترین استراتژی، مقایسات زوجی حاصل از نظرات کارشناسان و خبرگان بورس کالای کشاورزی که از تکمیل پرسشنامه، جمع‌آوری شده در سال ۱۳۹۵ با کمک نرم افزار Super decision و با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به نتایج حاصل از اولویت‌بندی استراتژی‌های تعیین شده، اعطای تسهیلات بانکی با بهره پایین به تولید کنندگان محصولات کشاورزی تحت ضمانت فروش در بورس، در اولویت اول و ایجاد گروه بازاریابی محصولات کشاورزی در بورس از کمترین درجه اهمیت برخوردار بودند.

امیری و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه خود به ارزیابی اثرات تنظیم گری بورس کالای ایران بر نوسانات قیمت کالاها پرداختند. بدین منظور نوسانات قیمت ۲۰ کالای موجود در بورس و ۲۰ کالای خارج از بورس با استفاده از ضریب تغییرات آنها و با استفاده از روش جورسازی ضریب تمایل مقایسه گردید. نتایج مطالعه نشان داد که

عرضه کالاها در بورس کالا، موجب افزایش نوسانات قیمت آنها در مقایسه با کالاهای مشابه خارج از بورس کالا شده است. به عبارت دیگر با ورود کالاها به بورس از نوسانات قیمت آنها کاسته نشده است. ایشان در این مطالعه علت این نتیجه را وجود موانع نهادی رقابت‌پذیری دانسته‌اند. همانطور که ملاحظه شد تاکنون مطالعات گوناگونی در خارج و داخل کشور در مورد اثرات بورس بر اقتصاد کشورهای مختلف انجام شده است. تعدادی از این مطالعات نیز به بررسی اهمیت و نقش بورس کالا در اقتصاد کشور پرداختند. در داخل کشور نیز مطالعاتی پیرامون اهمیت بازارهای مالی به خصوص بورس کالا انجام شده است. اما با توجه به نبود مطالعه‌ای جامع پیرامون نقش بورس کالا بر رشد اقتصادی، این مطالعه به بررسی نقش بورس کالای ایران بر تولید ناخالص داخلی خواهد پرداخت. وجه تمایز مطالعه حاضر استفاده از تولید ناخالص داخلی بدون نفت به عنوان شاخصی از اقتصاد مقاومتی و همچنین استفاده از مدل SWOT به منظور ارائه راهکارهای رشد بورس کالا در ایران بوده است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

همانطور که پیشتر بیان شد مطالعه حاضر در دو بخش انجام خواهد گرفت. در بخش نخست عوامل موثر بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت ایران (شاخص اقتصاد مقاومتی) با تاکید بر معاملات بورس کالای ایران بررسی خواهد شد و در بخش دوم نیز نقاط ضعف، قوت، تهدید و فرصت بورس کالای ایران با نظرخواهی از نخبگان این بخش بررسی شده و راهکارهای مناسب جهت پیشرفت این بازار ارائه خواهد شد. مطابق تئوری و مطالعات گذشته متغیر وابسته در بخش اول این مطالعه یکی از شاخص‌های درونزایی اقتصاد (رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت) خواهد بود و اثر متغیر بورس کالای ایران، مانند تعداد یا حجم معاملات بر متغیر وابسته ارزیابی خواهد شد. الگوی تجربی مورد استفاده در این مطالعه عبارت است از:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon \quad (1)$$

که در آن y ، نرخ رشد داخلی بدون نفت ایران است و متغیرهای مستقل نیز مطابق تئوری و مطالعات گذشته مانند شقاقی شهری و عزیزاده (۱۳۹۵)، گرشاسبی و دیندارلو (۱۳۹۵) شامل متغیرهای اصلی و کنترلی سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شاخص بورس کالا، هزینه‌های دولت، نرخ تورم، نرخ بیکاری، آزادسازی تجاری خواهد بود.

به منظور برآورد روابط کوتاه‌مدت و بلندمدت بین متغیرها، روش‌های اقتصاد سنجی گوناگونی در مطالعات مختلف مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در مطالعه حاضر برای تخمین مدل و بررسی روابط کوتاه‌مدت و بلندمدت بین متغیرها از الگوی خودتوضیحی با وقفه گسترده (ARDL)، استفاده می‌شود. الگوی ARDL، توسط پسران و شین^۱ (۱۹۹۹)، به منظور بررسی رابطه‌ی هم‌جمعی و بلندمدت بین متغیرها ارائه شده که دارای مزیت‌های زیادی نسبت به سایر روش‌ها می‌باشد، لذا به طور گسترده در مطالعات تجربی مورد استفاده قرار

^۱ Pesaran & Shin

گرفته است. استفاده از الگوهای خود رگرسیونی با وقفه‌های گسترده در شرایطی که متغیر مورد نظر، متأثر از مقادیر گذشته خود و مقادیر جاری و گذشته‌ی سایر متغیرهاست، کاربرد دارد. همین‌طور این الگو در شرایطی که بر اساس آزمون علیت، رابطه‌ی یک‌سویه علی برقرار باشد، توصیه می‌شود. مهمترین مزیت این روش، قابلیت استفاده از آن برای بررسی روابط بین متغیرها، صرف نظر از مانا^۱ یا نامانا بودن از درجه یک آن‌هاست. همچنین در این روش، علاوه بر امکان محاسبه روابط بلندمدت بین متغیرها، امکان محاسبه روابط پویا و کوتاه‌مدت وجود دارد. ضمن آن که سرعت تعدیل عدم تعادل کوتاه‌مدت در هر دوره، برای رسیدن به تعادل بلندمدت نیز قابل محاسبه است. همچنین این روش در نمونه‌های کوچک یا محدود کارایی نسبتاً بیشتری در مقایسه با روش‌های دیگر داشته و علاوه بر این مشکل درون‌زایی به دلیل همبسته نبودن جملات اخلاص در رویکرد ARDL بروز نمی‌کند (پسران و شین، ۱۹۹۹).

یک الگوی خود رگرسیونی با وقفه‌های گسترده به طور کلی به صورت $ARDL(p, q_1, q_2, \dots, q_k)$ نشان داده می‌شود. به طور مشخص اگر Y متغیر وابسته و X متغیر توضیحی باشد، مدل ARDL به صورت ذیل خواهد بود:

$$\alpha(L, P)Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \beta_i(L, q)X_{it} + \delta'w_i + U_t \quad (2)$$

رابطه‌ی (۶)، مدل پویای کوتاه مدت بین متغیرها را نشان می‌دهد که در آن:

$$\alpha(L, p) = 1 - \alpha_1 L - \alpha_2 L^2 - \dots - \alpha_p L^p \quad (3)$$

$$\beta(L, q) = \beta_0 + \beta_1 L + \dots + \beta_q L^q$$

و α_0 مقدار ثابت، L عملگر وقفه، P تعداد وقفه‌های به کار رفته برای متغیر وابسته Y و q تعداد وقفه‌های مورد استفاده برای متغیرهای مستقل X و w_i برداری از متغیرهای قطعی، نظیر روندهای زمانی یا متغیرهای برون‌زا با وقفه‌های ثابت می‌باشد. تعداد وقفه‌های بهینه به منظور برآورد الگو ARDL به کمک یکی از آماره‌های آکاییک^۲، شوارتز بیزین^۳ و یا حنان کوبین^۴ مشخص می‌شود (پسران و شین، ۱۹۹۹). به منظور بررسی وجود رابطه بلندمدت میان متغیرهای مورد مطالعه از آزمون کرانه‌ها^۵ استفاده می‌شود. آزمون کرانه‌های ARDL براساس برآورد حداقل مربعات معمولی^۶ یک الگوی تصحیح خطای نامقید^۷ به منظور تحلیل هم‌انباشتگی بنا شده است به طوری که با بازنویسی رابطه (۶) به صورت زیر بیان می‌شود:

¹ Stationary

² Akaike (AIC)

³ Schwarz-Bayesian (SBC)

⁴ Hannan-Quinn (HQC)

⁵ Bounds Test

⁶ Ordinary Least Square (OLS)

⁷ Unrestricted Error Correction Model (UECM)

$$DY_t = c_0 + c_1 t + \lambda_{yx} z_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \gamma_i DY_{t-i} + \sum_{i=0}^{p-1} \gamma_i DX_{t-i} + \delta_i w_t + u_t \quad (۴)$$

که در آن، D عملگر تفاضل مرتبه اول، t روند زمانی و $z = (y_t, x_t)$ می‌باشند و γ_i پویایی‌های کوتاه‌مدت مدل به سمت تعادل را نشان می‌دهد. بررسی و تحلیل نموداری داده‌های مورد استفاده در مدل نشان می‌دهد که یک روند خطی در الگوهای مورد نظر وجود نداشته و لذا با اعمال محدودیت‌های $c_0 \neq 0, c_1 = 0, \lambda_{yx} \neq 0$ رابطه (۵) را به صورت زیر خواهیم داشت:

$$DY_t = c_0 + \lambda_{yy} Y_{t-1} + \lambda_{yx} X_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \gamma_i DY_{t-i} + \sum_{i=1}^{p-1} \gamma_i DX_{t-i} + \delta_i w_t + u_t \quad (۵)$$

پس از انجام آزمون کرانه‌ها رابطه‌ی بلندمدت، که به صورت زیر می‌باشد برآورد می‌شود.

$$Y_t = \Phi_0 + \sum_{i=1}^k \lambda_i X_i + e_t \quad (۶)$$

آخرین مرحله‌ی فرآیند ARDL، بررسی رابطه‌ی کوتاه مدت بین متغیرها و محاسبه سرعت تعدیل عدم تعادل‌های کوتاه‌مدت در هر دوره برای رسیدن به تعادل بلندمدت است. مدل تصحیح خطا به صورت ذیل می‌باشد:

$$DY_t = \phi + \sum_{j=1}^p \phi_j DY_{t-1} + \sum_{m=1}^n \sum_{i=0}^q \beta_{m,i} DX_{m,t-i} + \lambda ECM_{t-1} + U_t \quad (۷)$$

برای اجرای رویکرد آزمون کرانه‌ها، سه گام ضروری است. درگام نخست، وجود رابطه همجمعی بلندمدت در بین متغیرهای مورد مطالعه، بررسی می‌شود. بدین منظور از آزمون والد و آماره F استفاده می‌شود. به طوری که صفر بودن ضرایب تمام متغیرها در سطح با یک وقفه، در مقابل فرض مخالف صفر بودن این ضرایب آزمون می‌شود (تانگ ۱، ۲۰۰۳). بنابراین در مطالعه حاضر از آزمون F یا آزمون Wald برای بررسی فرض صفر $\delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = \delta_5 = \delta_6 = 0$ در معادله (۱۰) به کار گرفته می‌شود. در این مرحله، براساس سطوح معنی‌داری مرسوم (۱٪، ۵٪ و ۱۰٪)، آماره F محاسباتی، با مقدار بحرانی جدول پسران و همکاران^۲ (۲۰۰۱) مقایسه می‌شود. این جدول، مقادیر بحرانی را برای پنج حالت مختلف با توجه به وجود عرض از مبدأ و (یا) روند در مدل نشان می‌دهد، که شامل کرانه‌های بالایی $I(1)$ و پایینی $I(0)$ و تعداد متغیرهای توضیحی می‌باشد. اگر آماره F محاسباتی، از کرانه بالایی آماره بحرانی بیشتر باشد، آن‌گاه فرضیه صفر، مبنی بر عدم هم‌انباشتگی رد می‌شود. اگر آماره F تخمین زده شده کمتر از کرانه پایینی مقدار بحرانی باشد، آن‌گاه فرضیه صفر، مبنی بر عدم وجود هم‌انباشتگی را نمی‌توان رد کرد. اگر آماره F محاسباتی بین کرانه بالایی و پایینی قرار گیرد، تصمیم قطعی نخواهد بود. در اینجا مرتبه انباشتگی متغیرهای توضیحی $I(d)$ ،

¹ Tang

² Pesaran et al

برای اظهار نظر در مورد وجود یا عدم وجود رابطه بلندمدت باید شناخته شده باشد. در این وضعیت، اگر متغیرها $I(0)$ باشند، براساس کرانه پایی، هم‌انباشته خواهند بود و برعکس (تانگ، ۲۰۰۳). گام دوم، تخمین کشش‌های روابط بلندمدت و تعیین مقادیر آنها است. کشش‌های بلندمدت، از ضرایب تخمین زده شده متغیرهای توضیحی (مستقل) در سطح با یک وقفه تقسیم بر مقدار متغیر وابسته در سطح با یک وقفه، ضرب در یک علامت منفی، محاسبه می‌شوند. مقدار بلندمدت برای متغیر مجازی مستقیماً از معادله تخمین زده شده به دست می‌آید؛ البته این گام تنها در صورتی اجرا می‌شود که در گام اول، رابطه بلندمدت تایید شده باشد. سرانجام در گام سوم، کشش‌های کوتاه‌مدت از ضرایب تفاضل مرتبه اول متغیرهای مدل $ARDL$ به دست می‌آیند. ضرایب تفاضل مرتبه اول متغیرهای مدل $UECM$ ، نشان دهنده کشش‌های کوتاه‌مدت هستند (تانگ، ۲۰۰۳). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای $excel$ و $Eviews$ خواهد شد. تا بدین جا شرایط اقتصادی تولیدکننده، مصرف‌کننده و سایر حلقه‌های بازار مورد بحث قرار خواهد گرفت، اما نباید از این موضوع غافل شد که تشکیل یک بازار جدید همواره در کنار نقاط قوت و فرصت‌ها، مشکلات و ضعف‌های هم خواهد داشت که نیاز به بررسی و ارائه راهکارهایی به‌منظور تسهیل در تشکیل بازار دارد که آخرین هدف این مطالعه خواهد بود. در ادامه پژوهش، این نقاط شناسایی شده و به وسیله مدل $SWOT$ راهکارهایی از دل همین نقاط بیرون کشیده خواهد شد و با استفاده از مدل $QSBM$ نیز این راهکارهای و سیاست‌های راهبردی اولویت‌بندی خواهند شد.

روش تجزیه و تحلیل $SWOT$ به طور سیستماتیک هر یک از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مشخص شده در مرحله قبل را تجزیه و تحلیل می‌کند و استراتژی‌های متناسب با شرایط را منعکس می‌کند. در مدل $SWOT$ ، پس از برشمردن هر یک از نقاط چهارگانه مشخص شده در مرحله قبل و نوشتن آن‌ها در سلول‌های مربوطه به ترتیب نقاط وزنی از تقاطع هر یک از آن‌ها، استراتژی‌های موردنظر به دست می‌آید (محرمنژاد و تهرانی، ۱۳۸۷). بنابراین، این ماتریس همیشه به چهار استراتژی منجر می‌شود: WO ، WT ، ST و SO . جدول شماره (۱) ماتریس تجزیه و تحلیل $SWOT$ را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۱) ماتریس تجزیه و تحلیل $SWOT$

عوامل استراتژیک	فهرست قوت‌ها (S)	فهرست ضعف‌ها (W)
فهرست فرصت‌ها (O)	استراتژی‌های SO	استراتژی‌های WO
فهرست تهدیدها (T)	استراتژی‌های ST	استراتژی‌های TW

منبع: محرمنژاد و تهرانی، ۱۳۸۷

استراتژی‌های SO : در اجرای استراتژی‌های SO ، می‌توان با استفاده از نقاط قوت داخلی، فرصت‌های خارجی را به حداکثر رساند. هر سازمانی علاقه‌مند است که همیشه در این موقعیت باشد تا بتواند با بهره‌گیری از نقاط قوت داخلی، از فرصت‌ها و رویدادهای خارجی نهایت استفاده را ببرد.

استراتژی‌های WO : هدف استراتژی‌های WO استفاده از فرصت‌های جبران نقاط ضعف است. استراتژی‌های WT : هدف از اجرای استراتژی‌های WT کاهش نقاط قوت و ضعف داخلی و جلوگیری از تهدیدات محیط خارجی است. در چنین شرایطی وضعیت نامساعد است و در وضعیت خطرناکی قرار خواهد

گرفت و باید سعی شود با انحلال، واگذاری، کاهش عملیات، ادغام و سایر روش‌ها از چنین وضعیتی جلوگیری شود.

بخش اول داده‌های مورد نیاز این مطالعه به روش کتابخانه‌ای و از طریق مراجع آماری مانند مرکز آمار ایران، بانک مرکزی و وزارت امور اقتصادی و دارایی جمع‌آوری شده و بخش دوم مربوط به برآورد مدل SWOT نیز به روش میدانی و از طریق تکمیل ۲۶ پرسشنامه از نخبگان بورس کالا انجام گرفت.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

قبل از برآورد الگوهای تحقیق، به منظور انتخاب روش برآورد الگو و همچنین استفاده از آزمون کرانه‌ها جهت بررسی همگرایی متغیرها، ابتدا باید درجه ملنایی آن‌ها بررسی شود. زیرا انجام این آزمون در حالتی که متغیرهای (2) وجود داشته باشد، نامعتبر می‌باشد. بدین منظور در مطالعه‌ی حاضر، از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته استفاده می‌شود. آزمون مورد نظر در دو حالت با عرض از مبدأ، و با عرض از مبدأ و روند، بررسی و نتایج آن در جدول شماره (۲) ارائه شده است.

جدول شماره (۲) نتایج آزمون مانایی متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	با عرض از مبدأ		با عرض از مبدأ و روند	
	آماره محاسبه شده	مقدار بحرانی ۵٪	آماره محاسبه شده	مقدار بحرانی ۵٪
IR	-۱/۳۲	-۲/۹۷	-۲/۵۳	-۳/۵۶
	-۲/۹۷	-۲/۹۷	-۶/۹۵	-۳/۵۸
DIR	-۰/۸۵	-۲/۹۷	-۳/۴۴	-۳/۵۸
	-۷/۰۰	-۲/۹۷	-۷/۰۴	-۳/۵۸
CG	-۲/۷۲	-۲/۹۶	-۲/۶۹	-۳/۵۶
	-۵/۸۷	-۲/۹۶	-۳/۵۶	-۳/۵۸
DFDI	-۲/۳۷	-۲/۹۸	-۳/۴۱	-۳/۵۸
	-۲/۹۸	-۲/۹۸	-۲/۶۴	-۳/۵۶۸
FK	-۰/۸۹	-۲/۹۶	-۲/۳۵	-۳/۵۶
	-۷/۹۲	-۲/۹۶	-۷/۹۱	-۳/۵۶
DFT	-۱/۳۶	-۲/۹۷	-۰/۸۲	-۳/۵۷
	-۶/۱۰	-۲/۹۷	-۷/۳۱	-۳/۵۷
MR	۱/۵۷	-۲/۹۶	-۰/۴۳	-۳/۵۶
	-۴/۷۶	-۲/۹۶	-۵/۵۵	-۳/۵۶
DMR				
QT				
DQT				

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از آزمون مانایی متغیرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح ایستا بوده و سایر متغیرها با یک بار تفاضل‌گیری مانا می‌شوند. این موضوع تاییدی بر استفاده از الگوی خودتوزیع با وقفه‌های گسترده برای بررسی عوامل اثرگذار بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت است.

در این بخش ابتدا نتایج الگوی خودتوضیح برداری با وقفه‌های گسترده به منظور بررسی میزان اثرگذاری عوامل موثر بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت گزارش خواهد شد.

در تخمین الگوی خودتوضیح با وقفه‌های گسترده ابتدا الگوی پویا برآورد خواهد شد که نتایج آن در ادامه قابل مشاهده است. در ادامه نیز نتایج آزمون کرانه‌ها و برآورد الگوهای بلند مدت و ECM ارائه خواهند شد. در تخمین مدل با استفاده از معیار شوارتز (SIC)، میزان وقفه‌های بهینه (۰، ۰، ۰، ۰، ۰، ۰) انتخاب گردید که نتایج الگوی پویای مدل مورد نظر به صورت خلاصه در جدول (۳) آورده شده است. همچنین بر اساس آزمون‌های تشخیص ارائه شده، در رابطه کوتاه مدت خودهمبستگی سریالی و واریانس ناهمسانی وجود نداشته و توزیع اجزای اخلال نیز نرمال بوده است.

جدول شماره (۳) نتایج برآورد مدل پویا

نماد	متغیر	ضریب	خطای معیار
IR(-1)	وقفه اول تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۰/۵۶	۰/۱۵۱
IR(-2)	وقفه دوم تولید ناخالص داخلی بدون نفت	-۰/۲۶	۰/۱۸۷
IR(-3)	وقفه سوم تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۰/۶۷	۰/۱۷۸
CG	هزینه‌های مصرفی دولت	۰/۵۱	۰/۲۳۰
FDI	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۰/۰۵	۰/۰۵۳
FK	انباشت سرمایه تجهیزات و ساختمان	۱/۷۰	۰/۴۰۰
FK(-1)	وقفه اول انباشت سرمایه تجهیزات و ساختمان	-۱/۴۲	۰/۴۹۶
FK(-2)	وقفه دوم انباشت سرمایه تجهیزات و ساختمان	۱/۰۹	۰/۴۵۰
FK(-3)	وقفه سوم انباشت سرمایه تجهیزات و ساختمان	-۱/۹۷	۰/۳۹۶
FT	آزادسازی تجاری	۰/۲۰	۳/۳۶۵
FT(-1)	وقفه اول آزادسازی تجاری	-۵/۴۶	۳/۱۵۲
FT(-2)	وقفه دوم آزادسازی تجاری	۳/۵۵	۳/۰۸۹
FT(-3)	وقفه سوم آزادسازی تجاری	۵/۳۵	۲/۸۷۸
QT	حجم معاملات بورس کالا	۰/۰۲	۰/۰۱۶
MR	نرخ مشارکت اقتصادی	۲/۱	۰/۴۲
C	عرض از مبدا	۱۹۵/۵۱	۰/۱۴۰
R-squared=۰/۹۵		F-statistic=۲۰/۲۰	
فرض	نام آزمون	مقدار محاسباتی	احتمال
عدم خود همبستگی	آزمون بروش-گادفری	۰/۴	۰/۵۲
عدم وجود تورش تصریح	آزمون رمزی	۲/۴۶	۰/۱۳
نرمال بودن اجزای اخلال	آزمون چارک-برا	۰/۹۸	۰/۶۱
عدم وجود واریانس ناهمسانی	آزمون بروش-پاگان-گادفری	۱/۹۳	۰/۱۶

منبع: یافته‌های پژوهش

در مطالعه حاضر از آزمون کرانه‌ها برای بررسی وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها استفاده می‌شود. در جدول شماره (۴) مقادیر بحرانی آزمون کرانه‌ها ارائه شده است.

جدول شماره (۴) مقادیر بحرانی آزمون کرانه‌ها برای مدل با عرض از مبدأ غیرمقید و بدون روند

K=5	۰/۱		۰/۰۵		۰/۰۱	
	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
	۲/۰۸	۳/۰۰	۲/۳۹	۳/۳۸	۳/۰۶	۴/۱۵

منبع: پسران و همکاران، ۲۰۰۱

روش آزمون کرانه‌ها با برآورد رابطه (۸) آغاز می‌شود. مناسب‌ترین وقفه به منظور برآورد مدل با استفاده از معیار شوارتز بیزین دو می‌باشد. پس از برآورد، آزمون‌های مرتبط با فروض کلاسیک صورت پذیرفته که نتایج، برقراری تمامی فروض کلاسیک (عدم خودهمبستگی، شکل تبعی صحیح، نرمال بودن اجزای اخلاص و وجود واریانس همسانی) را برای مدل مورد نظر تأیید می‌کند. سپس آماره‌ی F محاسباتی از این آزمون با مقادیر بحرانی جدول شماره (۴) مقایسه می‌شود.

اگر آماره محاسباتی بزرگتر از مقدار بحرانی کرانه بالا باشد، می‌توان بدون توجه به درجه انباشتگی متغیرها فرض صفر مبنی بر نبود ارتباط بلندمدت را رد نمود و در صورتی که آماره آزمون کمتر از مقدار بحرانی کرانه پایین باشد، فرض صفر را نمی‌توان رد نمود. نهایتاً اگر آماره آزمون بین کرانه‌های بالا و پایین قرار گیرد، اظهار نظر قطعی امکان‌پذیر نخواهد بود. در چنین حالتی تعیین درجه انباشتگی متغیرها جهت قضاوت الزامی است. مقدار آماره محاسباتی F برابر با ۳/۴۳۹ بدست آمده است که در سطح معنی‌داری ۵ درصد بزرگتر از مقادیر بحرانی جدول پسران و همکاران (۲۰۰۱) می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که وجود ارتباط بلندمدت میان متغیرها را برای مدل نمی‌توان رد نمود.

پس از تأیید وجود رابطه بلندمدت، نتایج حاصل از برآورد این رابطه در جدول شماره (۵) گزارش شده است. نتایج بیانگر اثر مثبت و معنادار حجم معاملات بورس کالا بر رشد ناخالص داخلی بدون نفت می‌باشد. به طوری که با افزایش یک درصدی در حجم معاملات بورس کالا، تولید ناخالص داخلی بدون نفت ۱/۲۱ درصد افزایش خواهد یافت که این موضوع نشان دهنده همسو بودن بورس کالای ایران و روند پشتیبانی از تولید مطابق فرمایشات مقام معظم رهبری خواهد بود.

جدول شماره (۵) نتیجه برآورد مدل بلند مدت (۱،۰۲،۲،۰،۱،۰)

متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t	معناداری
CG	-۱/۹۵	۰/۸۱	-۲/۴۰	۰/۰۴۵
FDI	۰/۵۴	۰/۲۳	۲/۲۶	۰/۰۴۸
FK	۲/۹۳	۱/۴۶	۲/۰۱	۰/۰۵۳
FT	۱/۷۶	۰/۹۱	۱/۹۴	۰/۰۸۴
MR	۱/۳۶	۰/۷۳	۱/۸۴	۰/۰۹۴
QT	۱/۲۱	۰/۶۶	۱/۸۳	۰/۰۹۵
C	۳۴/۲۳	۲۰/۷۱	۱/۶۵	۰/۱۱

منبع: یافته‌های پژوهش (***) در سطح ۱٪، ** در سطح ۵٪، * در سطح ۱۰٪

همچنین نتایج نشان می‌دهد که رابطه منفی و معناداری بین میزان مخارج مصرفی دولت و رشد ناخالص داخلی بدون نفت وجود دارد به طوری که با افزایش یک درصدی میزان مخارج مصرفی دولت، تولید ناخالص داخلی بدون نفت ۱/۹۵ درصد کاهش می‌یابد. به همین صورت می‌توان اشاره کرد که حرکت به سمت جذب سرمایه گذار خارجی موجب افزایش تولید ناخالص داخلی می‌شود. به طوری که به ازای یک درصد افزایش در سرمایه گذاری مستقیم خارجی، تولید ناخالص داخلی بدون نفت ۰/۵۴ درصد افزایش می‌یابد. علامت مثبت ضریب انباشت سرمایه تجهیزات و ساختمان به عنوان شاخص سرمایه فیزیکی بیانگر تأثیرگذاری مستقیم و مثبت سرمایه فیزیکی بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت می‌باشد. به طوریکه با افزایش یک درصدی این شاخص، تولید ناخالص داخلی بدون نفت ۲/۹۳ درصد افزایش خواهد یافت. از نتایج دیگر این مدل می‌توان به اثر مثبت و معنادار تشکیل سرمایه انسانی اشاره کرد. به بیانی دیگر با افزایش یک درصدی در نرخ مشارکت اقتصادی، تولید ناخالص داخلی بدون نفت به میزان ۱/۷۶ درصد افزایش می‌یابد. متغیر آزادسازی تجاری نیز در بلندمدت اثر مثبت و معناداری بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت خواهد داشت که نشان‌دهنده تأثیر مثبت افزایش حجم تجارت بر تولید ناخالص داخلی خواهد بود.

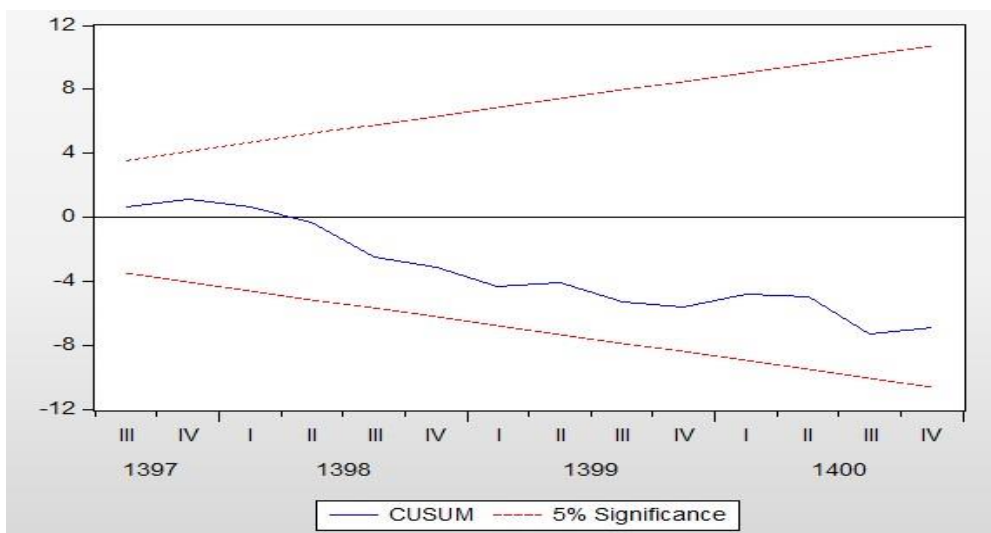
در ادامه و به منظور بررسی وضعیت تعدیل عدم تعادل‌های کوتاه‌مدت به سمت تعادل بلندمدت، از مدل تصحیح خطا استفاده شد. ضریب تصحیح خطا نشان می‌دهد که در هر دوره، چند درصد از عدم تعادل کوتاه مدت در جهت رسیدن به تعادل بلندمدت تعدیل می‌گردد. نتایج حاصل از تخمین مدل تصحیح خطا در جدول شماره (۶) ملاحظه می‌گردد. نتایج نشان می‌دهد که ضریب تصحیح خطای مدل کوچک‌تر از یک و از نظر آماری معنادار است. ضریب جمله تصحیح خطا در این مدل ۰/۱۷- به دست آمده است و این یعنی در هر دوره ۱/۷ درصد از عدم تعادل در تولید ناخالص داخلی بدون نفت تعدیل شده و به سمت روند بلندمدت خود نزدیک می‌شود که نشان‌دهنده سرعت نسبتاً پایین فرایند تعدیل شوک‌های وارد شده در کوتاه‌مدت می‌باشد.

جدول شماره (۶) نتایج برآورد مدل تصحیح خطا

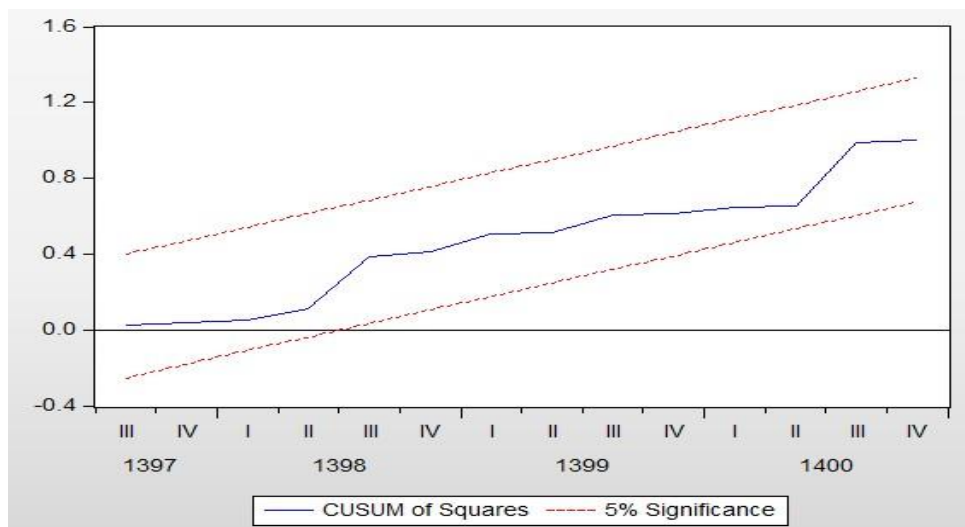
متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t	معناداری
ECM(-1)*	-۰/۰۱۷	***۰/۰۰۳	-۵/۵۵	۰/۰۰۰
آماره R ²			۰/۹۱	
آماره Adjusted R-squared			۰/۸۷	
آماره DW			۲/۲۳	

منبع: یافته‌های پژوهش (***در سطح ۱٪، **در سطح ۵٪، * در سطح ۱۰٪)

به منظور اطمینان از ثبات و پایداری روابط بدست آمده از برآورد الگوی مورد نظر در دوره مورد بررسی و همچنین اطمینان از ثبات پارامترهای مدل، از آزمون مجموع تجمعی باقیمانده‌ی تکراری (CUSUM) و آماره نتایج آزمون مجموع تجمعی مربعات باقیمانده‌های تکراری (CUSUMSQ) برای پسماندهای مدل تصحیح خطای بهینه استفاده می‌شود. چنانچه آماره مورد نظر بین خطوط مرزی که بصورت خط راست هستند قرار گیرد، فرضیه صفر مبتنی بر عدم تغییر ساختاری رد نخواهد شد.

نمودار شماره (۴) نتایج آزمون مجموع تجمعی باقیمانده‌ی تکراری (CUSUM)
منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار شماره (۵) نتایج آزمون مجموع تجمعی مربعات باقیمانده‌های تکراری (CUSUMQ)
منبع: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که از نمودارها برمی‌آید ضرایب برآورد شده در سطح معنی‌داری ۵ درصد از ثبات برخوردارند. با توجه به مراحل توضیح داده شده در بخش روش تحقیق، نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید جهت تجزیه و تحلیل عوامل درونی و بیرونی بورس کالای ایران به وسیله نظرخواهی از خبرگان این بخش و همچنین با

بررسی مطالعات گذشته، مشخص شدند. بدین منظور ابتدا با ۲۶ نفر از کارگزاران و کارشناسان بورس کالا، اساتید دانشگاه، مسئولین وزارت جهاد کشاورزی و وزارت صنعت، معدن و تجارت مصاحبه انجام شد و ۳۹ عامل درونی و ۲۷ عامل بیرونی شناسایی شدند که در ادامه به تحلیل آنها پرداخته خواهد شد. لازم به ذکر است که نمونه‌گیری مورد استفاده در این مطالعه با استفاده از روش خوشه بندی انجام شده و مصاحبه با کارشناسان و نخبگان در سال ۱۴۰۱ انجام پذیرفت. پس از آن نیز با استفاده از مدل SWOT راهکارهای مناسب جهت تقویت بورس کالای ایران ارائه خواهند شد.

پس از تحلیل و بررسی اطلاعات جمع‌آوری شده ۳۹ عامل درونی مشخص شد که در جدول شماره (۷) گزارش شده‌اند.

جدول شماره (۷) نتایج مربوط به بررسی عوامل داخلی موثر بر عملکرد بورس کالای ایران

نقاط قوت		نقاط ضعف	
S1	افزایش رقابت و کارایی بازار	W1	اطلاع پایین تولیدکنندگان از بورس کالا و مزایای آن
S2	امنیت مناسب معاملات در بورس کالا	W2	محدودیت زمان تسویه حساب
S3	وجود ساز و کار نظام مند عرضه و تقاضا	W3	نیاز به امکانات انبارداری پیشرفته
S4	کارمندان آموزش دیده	W4	عدم امکان ورود تولیدکنندگان کوچک به دلیل عدم توسعه یافتگی تشکلهای
S5	وجود ابزار مشتقه مانند قراردادهای آتی به منظور کاهش ریسک	W5	بالارفتن هزینه انتقال کالا در صورت نبود انبار مورد تایید سازمان بورس
S6	تضمین قیمت و کیفیت محصولات عرضه شده	W6	نبود شبکه گسترده اینترنتی برای انجام معاملات روزانه
S7	امکان بهره‌گیری از انبارهای مورد تایید بورس کالا	W7	اطلاع پایین مدیران بخش‌های اقتصادی از مزایای بورس
S8	اعتماد کارکنان به مدیریت بورس	W8	زمانبر بودن ورود شرکت‌ها به بورس
S9	افزایش سهم تولیدکننده از قیمت نهایی محصول	W9	محدود نمودن دانه تغییرات قیمت در بورس کالا
S10	کشف سریع قیمت	W10	نیاز به وجود نماینده جهت انجام معامله افراد غیر ایرانی
S11	قابلیت نظارت بر رفتار خریداران و فروشندگان و کارکنان بورس	W11	ضرورت آموزش و اطلاع رسانی به همه فعالان بورس کالا
S12	اعطای امتیاز خرید و فروش بر اساس کیفیت محصول	W12	امکان دخالت دولت در برخی بخش‌های بورس کالا
S13	شفافیت بازار	W13	عدم امکان ورود همه بخش‌های اقتصادی و تولیدی به بازار بورس کالا
S14	امکان اعمال مشفق‌های مختلف جهت ترغیب به ورود به بورس مانند معافیت‌های مالیاتی	W14	وجود محدودیت زمانی انجام معامله
S15	مشخص بودن حجم کالای معامله شده		
S16	تعیین استاندارد برای کالاهای موجود در بورس کالا		

نقاط ضعف	نقاط قوت	
	S17	کم شدن هزینه ضایعات نسبت به سایر مسیرهای بازاریابی
	S18	کاهش نوسانات قیمت
	S19	توسعه بازار محصولات مختلف
	S20	تامین سریع و ارزان منابع حاصل از فروش برای شرکت های وارد شده در بورس کالا
	S21	هدایت سرمایه‌گذاری به بخش مولد
	S22	تامین نقدینگی برای تولیدکنندگان و کارخانجات
	S23	امکان توسعه و پذیرش ایده‌های نو در بورس کالا
	S24	امکان افزایش مطلوبیت مشتری در بورس کالا
	S25	امکان جابه‌جایی ایمن پول و کالا بین خریداران و فروشندگان

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق نتایج به دست آمده افزایش رقابت و کارایی بازار و امنیت بالای معاملات در بورس کالا اصلی‌ترین نقاط قوت و اطلاع پایین تولیدکنندگان از بورس کالا و مزایای آن مهمترین نقطه ضعف بورس کالا از نظر نخبگان این بخش بوده‌است.

همانطور که بیان شده ۲۷ عامل بیرونی نیز شناسایی شدند که در ادامه نتایج مربوط به بررسی عوامل بیرونی موثر بر عملکرد بورس کالای ایران در جدول شماره (۸) گزارش شده است.

جدول شماره (۸) نتایج مربوط به بررسی عوامل بیرونی موثر بر عملکرد بورس کالای ایران

نقاط ضعف		نقاط قوت	
دخالتهای زیاد دولت در ساختار بورس کالا	T1	امکان ورود مشتریان خارجی در بورس کالا	O1
عدم ثبات اقتصادی کشور	T2	امکان فرهنگ‌سازی توسط رسانه‌ها و ارگان‌ها دولتی	O2
توانایی مالی پایین تولیدکنندگان خرد	T3	امکان تعیین استاندارد خاص درجه‌بندی تولیدات	O3
عدم علاقه به ورود به بورس به دلیل شفافیت‌سازی مالی	T4	ریسک بالا و عدم شفافیت در بازارهای جایگزین	O4
نوسانات قیمت ارز	T5	غیر رقابتی بودن و ناکارآمدی ساختار بازارهای موازی	O5
اتکا به درآمدهای نفتی و دوری از صادرات کالاهای غیر نفتی	T6	سیاست‌های توسعه صادرات غیر نفتی	O6
عدم توجه دولت به خصوصی‌سازی	T7	وجود زمینه توسعه صادرات غیر نفتی در بورس کالا	O7
وجود بازارهای گسترده جایگزین مانند بازار سنتی	T8	توجه به اصل خصوصی‌سازی قانون اساسی	O8

نقاط ضعف		نقاط قوت	
ریسک‌گریز بودن تولیدکنندگان سنتی	T9	مشکلات در بازارهای جاگزین بورس مانند بازارهای سنتی	O9
عدم همکاری تعاونی‌های تولیدکنندگان و سایر نهادهای موازی	T10	ضعف موجود در تامین مالی تولیدکنندگان	O10
امکان کارشناسی سودجویان به منظور حفظ ساختار انحصاری در بازار	T11	امکان حمایت مالی و مدیریتی دولت از بورس کالا	O11
عدم حمایت مناسب دولت از شرکت‌های وارد شده در بورس	T12		
عدم توازن حمایت‌های قانونی بخش‌های دولتی و خصوصی	T13		
محدود بودن مشتریان در بورس نسبت به بازارهای جاگزین	T14		
کم توجهی دولت به تقویت بازار	T15		
کم توجهی به فرهنگ‌سازی در حوزه بورس کالا	T16		

منبع: یافته‌های پژوهش

با بررسی نتایج مشخص گردید که وجود زمینه توسعه صادرات غیر نفتی در بورس کالا و امکان فرهنگ‌سازی توسط رسانه‌ها و ارگان‌ها دولتی مهمترین فرصت‌های موجود در بورس کالا ایران بوده و از طرف دیگر دخالت زیاد دولت در ساختار بورس کالا و عدم ثبات اقتصادی کشور مهمترین تهدیدها بر سر راه رشد بورس کالا در ایران خواهند بود.

پس از بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید موجود در بورس کالای ایران به تعیین استراتژی‌های SO، WO، ST و WT پرداخته شد که نتایج آن در جدول شماره (۹) گزارش شده است.

جدول شماره (۹) استراتژی‌های تعیین شده برای توسعه بورس کالای ایران

استراتژی‌های استفاده از قوت برای رفع یا کمینه‌سازی تهدیدها (ST)	استراتژی‌هایی برای بکارگیری قوت‌ها برای بیشترین بهره‌گیری از فرصت‌ها (SO)
<ul style="list-style-type: none"> *بازاریابی مناسب به منظور ورود و خرید و فروش بیشتر بازرگانان خارجی در بورس کالا و افزایش قدرت صادراتی *معرفی زمینه جدید جذب نقدینگی و افزایش اعتبارات و تسهیلات به منظور ورود تولیدکنندگان کوچک و خرده‌پا در بورس *کاهش مداخلات و انحصارات دولتی با توجه به اصل ۱۱ قانون اساسی 	<ul style="list-style-type: none"> *اعطای تسهیلات بانکی با بهره پایین به تولیدکنندگان محصولات کشاورزی تحت ضمانت فروش در بورس *تبلیغات فعال و مثبت صدا و سیما جهت شناساندن بورس به تولیدکنندگان *کمک به تشکیل تشکلهای مردمی و تعاونی‌های تولید از تولیدکنندگان حاضر در بورس *تشکیل اتاق بورس در سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها به منظور فرهنگ‌سازی و معرفی بهتر بورس کالا *استفاده از ابزار معاملات آتی و اختیار معامله جهت کارآمدی ساختار بازار ایجاد بخش بازاریابی محصولات مختلف موجود در بورس

استراتژی‌هایی برای بهره‌گیری از فرصت‌ها برای جبران ضعف‌ها (WO)	استراتژی‌های کمینه‌کردن زیان‌های ناشی از تهدید و نقاط ضعف (WT)
<p>* راه‌اندازی صندوق سپرده‌گذاری برای حمایت تولیدکنندگان حاضر در بورس</p> <p>* ایجاد نهاد بین‌سازمانی برای ترغیب تمامی سازمان‌ها به منظور شناساندن بورس به تولیدکنندگان و کارخانجات</p> <p>* کاهش بروکراسی اداری برای تسهیل ورود به بورس</p> <p>* وضع تعرفه‌های موقتی بر واردات برخی از محصولات برای جلوگیری از واردات بی‌رویه و کاهش قدرت انحصارگران</p> <p>* تنظیم و هماهنگ‌سازی فعالیت‌های تجاری با محصولات موجود در بورس</p> <p>* توسعه بورس در عرصه‌های ملی و بین‌المللی و ایجاد ثبات در این بازارها</p> <p>تعیین استاندارد برای کالاها و افزایش و اعتماد در مشتریان</p>	<p>* اجبار مدیران سازمان‌های مرتبط برای شرکت در کلاس‌های برگزار شده به وسیله بورس</p> <p>منطقه‌ای به منظور آموزش بورس و آگاهی از مزایای ایجاد بورس</p> <p>* تصویب قوانین به منظور کاهش قدرت انحصارگران و همکاری نهاد‌های موازی</p> <p>* توسعه و تنوع اقلام کالاها و معاملاتی در بورس با توجه به کاهش ریسک تولید</p>

منبع: یافته‌های پژوهش

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همانطور که بیان شد مطالعه حاضر به بررسی میزان تاثیر بورس کالای ایران در پشتیبانی از تولید طبق فرمایشان مقام معظم رهبری پرداخته است. در نخستین گام روند حرکتی بورس کالای ایران بررسی و اطلاعات مورد نیاز مطالعه از سازمان‌های مربوطه مانند بانک مرکزی، سازمان آمار، وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان بورس کالای ایران جمع‌آوری شده و بررسی‌ها بر روی آنها انجام شد.

در ادامه به بررسی عوامل موثر بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت به عنوان شاخصی از اقتصاد مقاومتی و تولید با استفاده از الگوی خودتوضیح برداری با وقفه‌های گسترده پرداخته شده و پس از آن نیز با استفاده از مدل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بورس کالای ایران با نظر نخبگان این بخش جمع‌آوری شده و راهکارهای پیشنهادی جهت تقویت بورس کالای ایران ارائه گردید.

با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- با توجه به اثر مثبت متغیر حجم معاملات بورس کالا بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت به عنوان شاخصی از اقتصاد مقاومتی پیشنهاد می‌گردد دولت، مجلس و سایر ارگان‌های حکومتی جهت نیل به هدف‌گذاری مقام معظم رهبری در تقویت اقتصاد مقاومتی، توجه ویژه و بیشتری به بورس کالای ایران به عنوان بازاری مطمئن، دارای پتانسیل توسعه، شفاف و کنترل‌کننده تورم داشته باشند که این موضوع منجر به رشد در تولید ناخالص داخلی بدون نفت نیز خواهد شد.
- با توجه به اثر مثبت متغیر نرخ مشارکت اقتصادی به عنوان شاخصی از سرمایه‌انسانی بر تولید پیشنهاد می‌گردد دولت و سازمان‌های مربوطه آن توجهی بیشتری به آموزش و رشد نیروهای شغلی فعال و غیر فعال در جامعه داشته و از فرصت بهینه موجود در زمینه تامین نیروی انسانی کشور استفاده حداکثری را جهت رشد تولید داخلی و نیل به اهداف اقتصاد مقاومتی داشته باشند.

- با توجه به علامت مثبت شاخص آزادسازی تجاری و اثر مثبت آن بر تولید داخلی پیشنهاد می‌گردد با توجه به شرایط موجود کشور و وضع تحریم‌های ظالمانه توسط کشورهای مستکبر خارجی، توجه ویژه‌ای با ایجاد روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای دوست و همسایه شود که یکی از اهداف دولت سیزدهم نیز به همین موضوع اختصاص دارد.
- یکی از مهمترین عوامل تقویت بورس کالا در ایران فرهنگسازی و آموزش آن در سطح جامعه و تولیدکنندگان و بازرگانان است. لذا توصیه می‌گردد صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران با توجه به گستردگی جامعه هدف، برنامه‌هایی را جهت شناسایی بیشتر بورس کالای ایران در دستور کار قرار دهد. همچنین سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی مانند وزارت جهاد کشاورزی، وزارت صمت و وزارت امور اقتصادی و دارایی نیز می‌توانند با ایجاد رابطه با تولیدکنندگان و بازرگانان بخش خود و سوق آنها به بورس کالا منجر به رشد این بخش گردند.
- مجلس و دولت می‌توانند با وضع قوانین حمایتی مانند اعطای تسهیلات و اعتبارات و تشویق‌های مالیاتی به بنگاه‌های خرد و کلان، منجر به ورود و مشارکت بیشتر این بنگاه‌ها را در بورس کالای ایران گردند.
- کاهش بروکراسی اداری ورود به بورس کالا و وضع تعرفه‌های وارداتی بر روی برخی کالاهای وارداتی که در داخل کشور تولید آنها در حال انجام یا امکان بوده و همچنین کاهش تعرفه‌های صادراتی می‌تواند زمینه را جهت مشارکت بیشتر تولیدکنندگان بازرگانان داخلی و خارجی در بورس کالای ایران فراهم سازد.
- با توجه به روند گزارش شده در این مطالعه توان سایر راهکارهای ارائه شده بخش SWOT را به عنوان راهکارهای پیشنهادی در راه تقویت و توسعه بازار بورس کالای ایران پیشنهاد نمود.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- اشک‌تراب، نیلوفر؛ نعمت الهی، زهرا و چابکرو، محمدرضا (۱۳۹۹). بررسی راهبردهای توسعه بورس کالای کشاورزی در استان فارس: تلفیق روش SWOT با تحلیل سلسله مراتبی، *تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، دوره ۱۲، شماره ۴۵، ص ۶۹ - ۹۰.
- امام خامنه‌ای (مدظله)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir
- امیربیک، محمدامین؛ احمدپور برازجانی، محمود؛ سالارپور، ماشالله و کریمی، محمد (۱۳۹۸)، اشتغال بخش کشاورزی از طریق رفع موانع عرضه ی محصولات کشاورزی به بورس کالا (مورد مطالعه: استان خراسان رضوی)، *راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی*، دوره ۶، شماره ۱۲، ص ۵۹-۶۸.
- امیری، هادی؛ مبینی دهکردی، مصطفی؛ کمالیان، علیرضا و کارنامه حقیقی، مهدی (۱۴۰۰). ارزیابی اثرات تنظیم گری بورس کالای ایران بر نوسانات قیمت کالاها، *پژوهش های رشد و توسعه پایدار*، دوره ۲۱، شماره ۱، ص ۱۸۳-۲۱۲.
- آهنگری، صدیقه؛ مجاوربان، سید مجتبی وحسینی یکانی، سید علی (۱۳۹۶). اولویت‌بندی عوامل موثر بر موفقیت یک کالا در رینگ کشاورزی بورس کالای ایران، *نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی*، دوره ۳۱، شماره ۱، ص ۲۷-۳۵.
- بورس کالای ایران (۱۴۰۱)، قابل دسترسی در: <https://www.ime.co.ir/offer-stat.html>
- تقی نتاج، غلامحسین؛ مومن زاده، محمد مهدی و مومن زاده، محمد هادی (۱۳۹۷). توسعه و توانمندسازی بازار سرمایه در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی (با تأکید بر حمایت و صیانت از حقوق سهامداران خرد)، *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، دوره ۷، شماره ۳۹، ص ۷۵ - ۹۲.
- شقاقی شهری، وحید و علیزاده، شیوا (۱۳۹۵). آثار اقتصاد دانش بنیان بر درون زایی اقتصاد ایران (در راستای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی)، *جستارهای اقتصادی ایران*، دوره ۱۳، شماره ۲۶، ص ۳۳-۶۴.
- صباغ کرمانی، مجید و حسینی، میر عبدالله (۱۳۸۲). تحلیل اثرات بورس کالایی بر اقتصاد و بخش کشاورزی ایران، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، دوره ۱۱، شماره ۴۱ و ۴۲، ص ۹۱-۱۰۰.
- گرشاسبی، علیرضا و یوسفی دینارلو، مجتبی (۱۳۹۵). بررسی اثرات تحریم بین المللی بر متغیرهای کلان اقتصادی ایران، *تحقیقات مدل سازی اقتصادی*، دوره ۵، شماره ۲۵، ص ۱۳۰-۱۸۲.
- محرم نژاد، ناصر و مهناز تهرانی (۱۳۸۷). *بررسی عوامل درونی و بیرونی مدیریت پسماند کلانشهرهای کشور براساس روش SWOT و تشکیل ماتریس QSPM*، چهارمین همایش مدیریت پسماند، مشهد.

- مرکز آمار ایران، (۱۴۰۱)، بانک اطلاعات، قابل دسترسی در:
<https://www.amar.org.ir/statistical-information>
- وزارت امور اقتصادی و دارایی، (۱۴۰۱)، بانک اطلاعات، قابل دسترسی در:
<https://databank.mefa.ir/data>

منابع لاتین

- Fikre, S. (2020). The Role and Challenge of Ethiopian Commodity Exchange (ECX) on Coffee Supplies and Marketing in Ethiopia, *Business and Management Studies*, 6(3), 21-44.
- Li, Wei-Xuan., Clara Chia-Sheng Chen., & Nguyen, J. (2022). Which market dominates the price discovery in currency futures? The case of the Chicago Mercantile Exchange and the Intercontinental Exchange, *Global Finance Journal*, 52(2), 23-32.
- Ngmenipuo, M., & Issah, O. (2014). Developing an Organized Commodity Exchange in Ghana: Challenges and Economic Prospects, *International Journal of Finance and Banking*, 1 (5), 14-29
- Pesaran, M. H., Y. Shin & R. I. Smith (2001), Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16 (1), 289-326.
- Pesaran, M.H., & Shin, Y. (1999). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models, *Economics Letter*, 58(2), 17-29.
- Rashid, S. (2015). *Commodity Exchanges and Market Development: What Have we Learned?*, international conference of Agricultural Economists, Milan, Italy.
- Simplice G., Méliissa G., Glwadys M., & Willi, F. (2020). Stocks Market and Economic growth: a reexamination of the relationship on a panel of African countries. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies (SSRG-IJEMS)*, 7 (9), 1-14.
- Sitko, N., & Jayne, T. (2012). Why are African commodity exchanges languishing? A case study of the Zambian Agricultural Commodity Exchange, *Food Policy*, 37(4), 275-282.
- Tang, T. C. (2003). Japanese Aggregate Import Demand Function: Reassessment from 'Bound' Testing Approach, *Japan and the World Economy*, 4(15), 419-436.

The role of the Iranian Commodity Exchange Market in Removing Obstacles to Production in line with Economic Resistance Doctrine

Yavar Dashtbani¹
Majid Mohammadi^{2*}

Abstract

The stock market mechanism has been effective in enhancing the market structure in Iran by the virtue of reducing price fluctuations, regulating markets, adjusting supply and demand, as well as controlling inflation. The aim of the present study is to examine the effectiveness of the Iranian Commodity Exchange Market for transitioning towards a resistive economy. For this purpose, this paper examines the factors affecting the GDP – here taken as the main index indicating the transition towards a resistive economy. The paper utilizes the vector self-explanatory model with discrete intervals to analyze seasonal data between 1393 and 1401. Thereafter, based on the opinions of 26 experts in this sector, the paper applies the SWOT model to determine the strengths, weaknesses, opportunities, and threats presented by the Iranian Commodity Exchange market, and accordingly provides some policy recommendations. The results obtained indicate a positive and significant relation between commodity trading volume on the exchange market and GDP. Specifically, the results indicate that with a percentage increase in the trading volume on the commodity exchange market, the gross domestic product will increase by 1.21 percent. Governmental bodies such as the Ministry of Agricultural Jihad, the Ministry of Security and the Ministry of Economic Affairs and Finance can further pave the road towards growth of this sector by strengthening relationships with producers and merchants and guiding them towards the commodity exchange market. Moreover, the parliament and the government can facilitate the participation of companies in the Iranian Commodity Exchange market by enacting protective laws, as well as granting tax incentives and providing credit to small and large enterprises.

Key words: commodity exchange, resistance economy, production barriers, Iran.

---

¹ PhD in Economics, Faculty of Economics, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran. (Yavar_dashtbani@yahoo.com)

² PhD student in Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, University of Tehran, Tehran, Iran. Corresponding Author. (Majid_mohammadi@ut.ac.ir)